

РЕГІОНАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ПІДГОТОВЧИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

У статті розкрито основні регіонально-психологічні особливості представників деяких регіонів світу і наголошено на важливості їх урахування у процесі пропедевтичної підготовки в університеті.

Ключові слова: іноземні студенти, національно-психологічні особливості, пропедевтична підготовка студентів-іноземців.

Постановка проблеми. Кількість іноземних студентів в Україні, починаючи з 2000 року, непинно зростає. Так, якщо у 2000-2001 навчальних роках у нашій державі здобували освіту близько 20 тисяч іноземців, то сьогодні їх кількість сягає понад 56 тисяч осіб - представників понад 130 країн світу [4]. Але Україна ще значно поступається провідним державам світу у наданні освітніх послуг, хоча посідає не останнє місце серед країн-лідерів у цій сфері. З метою підвищення конкурентоспроможності української вищої освіти перед освітянами стоїть низка завдань, найважливішим з яких, на нашу думку, є підвищення якості навчання.

Успішність навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України залежить від пропедевтичної підготовки, яка проводиться на підготовчих факультетах (ПФ) університетів. На її якість впливають багато факторів: навчально-методичне забезпечення, матеріальна база університету, рівень базової освіти іноземних абітурієнтів, кваліфікація педагогічного персоналу, складовою якої є готовність до роботи з іноземними студентами, особливо в період їх пропедевтичної підготовки. Для обрання стилю педагогічного спілкування з іноземними слухачами необхідно урахувати їх регіональні особливості та психологічний стан під час періоду адаптації у процесі навчання на ПФ, що є важливою педагогічною умовою для підвищення якості пропедевтичної підготовки ІС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам довузівської підготовки іноземних студентів у ВНЗ, різноманітним аспектам їх мовної підготовки, особливостям адаптації до вищої школи й нерідного середовища, культурі міжетнічних відносин у студентів ВНЗ присвячені праці як вітчизняних (Т. Демет'єва, Л. Рибаченко, І. Сладких, Є. Степанов, В. Тарасенко та ін.) так і зарубіжних учених (В. Антонова, М. Іванова, О. Суригін, Н. Філімонова та ін.). Однак, не дивлячись на велику кількість публікацій, можемо стверджувати, що у існуючих психолого-педагогічних дослідженнях недостатньо висвітлені питання регіонально-психологічних особливостей студентів-іноземців.

Мета дослідження – з'ясування означених особливостей студентів-іноземців, що є представниками різних етносів.

Виклад основного матеріалу. Студенти, що приїжджають на навчання до України, характеризуються розмаїттям освітнього рівня, здібностей до навчання, психологічним станом, поведінкою у соціумі.

До регіонально-психологічних особливостей науковці відносять: *мотиваційні* (працездатність, ступінь старанності, діловитість); *інтелектуальні* (швидкість розумових дій, широта і глибина абстрагування, здатність до логічного мислення); *пізнавальні* (глибина й цілісність сприйняття, повнота, оперативність, яскравість уявлень); *емоційні* (особливості прояву емоцій і почуттів, динаміка перебігу почуттів); *вольові* (стійкість вольових процесів, специфіка національних аттиюдів на вольову активність); *комунікативні* (характер взаємодії, спілкування, взаємовідносин між людьми, згуртованість або відчуженість у групах) [5; 6].

Спираючись на роботи [1; 2; 3; 5; 6] і на власні багаторічні спостереження, спробуємо виявити деякі специфічні риси представників різних країн. З метою виявлення психологічних особливостей іноземних студентів першого року навчання з різних регіонів світу нами використана методика Р. Кеттелла, особистісний опитувальник якого складається із 16 факторів, що описують особистісні якості.

За Кеттеллом, кожну людину можна охарактеризувати унікальним поєднанням певних рис її особистості [7]. Аналізуючи останні, можна розкрити і риси соціальних груп (синтальність груп). За допомогою факторного аналізу Р. Кеттелл досліджував синтальність етнічних, навчальних і професійних груп. Вважаємо, що за методикою Кеттелла можна виявити особистісні якості іноземних студентів і з'ясувати рівень їх психологічної сумісності у багатонаціональній групі.

Дослідження означеної проблематики ми здійснювали на підготовчому відділенні Національного авіаційного університету протягом 4 навчальних років (2009–2013 рр.). За цей період тут пройшли підготовку понад 500 студентів з різних країн світу, більшість з яких представляли африканські, латиноамериканські, арабські країни, В'єтнам і Китай. Іноземних студентів ПФ було умовно поділено на регіональні групи наступним чином:

- Африка (англомовна і франкомовна);
- Латинська Америка;
- В'єтнам;
- Китай;
- Арабські країни

Проведений всебічний аналіз літератури та наш багаторічний досвід роботи в іноземній аудиторії дав змогу розкрити основні психологічні особливості іноземних студентів означених регіональних груп.

Англомовні африканські студенти. У більшості своїй замкнені, налаштовані на критику оточуючого середовища. Повільно засвоюють нові поняття, перед відповіддю на поставлене запитання довго розмірковують, не відповідають швидко; під час пояснення нового матеріалу спочатку слухають, намагаються зрозуміти і лише після цього конспектують. На це треба особливо звертати увагу викладачам як під час викладення нового матеріалу, так і в процесі опитування, проявляючи максимальну тактовність. Емоційно нестабільні, настрої часто змінюється, швидко дратуються без особливих причин. Незалежні, самовпевнені, при виникненні конфліктних ситуацій намагаються звинувачувати інших. Більшість таких студентів мовчазні, занурені у себе, сором'язливі, безпідставно реагують на уявну небезпеку. Характеризуються самовпевненістю, до студентів інших національностей ставляться із пересторогою. Часто знаходяться у стані «мрійливості», дуже релігійні. У конфліктних ситуаціях легко збуджуються, діють за настроєм, у групі почуваються дискомфортно, що не сприяє їх успішному навчанню.

Аналіз зазначених особливостей указує на значні труднощі їх психолого-педагогічної та соціальної адаптації. Без усякого сумніву вони потребують серйозної психолого-педагогічної підтримки.

Франкомовні африканські студенти. Вони контактні, готові до співробітництва, відкриті. Здатні до навчання, кмітливі. Легко сприймають навчальну й мовну інформацію. Такі якості як нетерпимість, здатність до засмучення й стурбованості свідчать про емоційну нестабільність означених студентів. Сміливі, легко йдуть на контакт і на знайомства. Залежні, шукають допомоги, із розвинутою фантазією, потребують до себе уваги. Інтроверти (заглиблені у себе), цікавляться сенсом життя, консервативні й релігійні. Самостійно розв'язують свої проблеми. У цих студентів своя система цінностей і тому вони не завжди сприймаються іншими членами групи.

Основні риси: мрійливість, підозрілість, тривожність у групі, нерішучість, емоційна нестабільність, незалежність від навчальної групи.

Адаптація франкомовних африканців проходить на фоні тривожності, незадоволення своїм фізіологічно-емоційним самопочуттям, оточуючим середовищем.

Студенти з Латинської Америки. Замкнені, байдужі, відчужені. Більшість повільно засвоюють знання, мають конкретне мислення, їм необхідно розвивати такі якості, як витриманість й уміння абстрактно мислити. Характерним є часта зміна настрою, схильні до засмучень. Більшість латиноамериканських студентів - інтроверти, конформісти. Їх легковажність проявляється у нетерплячості й ненадійності. Чутливі до небезпеки, практичні й самостійні, відзначаються реалістичними поглядами на життя. Легко знаходять спільну мову у студентському інтернаціональному колективі. Позитивно реагують на практичні питання й зацікавлені у швидкому розв'язанні життєвих проблем. Характерним є недисциплінованість, недостатній контроль емоційної сфери, часто лінуються, мають невисоку потребу у покращенні своїх результатів у навчанні.

В'єтнамські студенти. Неконтактні, замкнені, орієнтовані працювати наодинці. Абстрактне мислення добре розвинене, швидко сприймають і засвоюють нову інформацію. Більшість – інтроверти. Реалісти у життєвих питаннях, спокійні. У в'єтнамців високий рівень самодисципліни. Запеклі дискусії й галасливі розмови сприймаються ними негативно. Більшість з них є поступливими й залежними. Свідомі, уважні до оточуючих, високоморальні. Не люблять говорити «ні», навіть коли відповідь повинна бути негативною. Через внутрішню сором'язливість намагаються не дивитися в очі співрозмовнику у процесі спілкування. Крім цього, у традиціях в'єтнамців є особливість відводити свій

погляд від очей тих, кого вони поважають, або тих, хто займає більш високий ранг у суспільстві. В'єтнамські студентів потребують до себе уваги викладачів, дуже обережні й розсудливі у своїх вчинках, самостійні. У поведінці проявляють прямолінійність і наївність. Упевнені у своїх знаннях. Радикалізм проявляється у наявності інтелектуальних інтересів, спокійно ставляться до змін. Не потребують особливих схвалень і підтримки з боку групи. Добре контролюють свої емоції й поведінку, зацікавлені у власній репутації, точно виконують соціальні вимоги, приймають соціальні норми. Цілеспрямовані, доводять справу до кінця.

Деякі жести, що сприймаються нами як звичайні, при спілкуванні із в'єтнамцями можуть їх образити або бути неприємними для них. Наприклад, вкрай неввічливим вважається махати рукою в'єтнамцю або намагатися підізвати його до себе пальцем. У разі необхідності тихо звернути увагу, або покликати до себе. Робити це слід протягнутою вперед рукою із повернутою донизу долонею. Долоня повернута догори указує на зверхність відносно людини, до якої направлений жест. Уважним слід бути викладачам із дотиками. Так, дотик до голови розцінюється в'єтнамцем як його особистісна загроза, а можливо й загроза для всієї його сім'ї. В'єтнамці є забобонними людьми, вони вірять, що голова – це місце перебування духа. Також не слід торкатися плеча, бо це, як вважають в'єтнамці, місце знаходження духа–покровителя. А його не слід турбувати. У разі якщо ви доторкнулися до плеча в'єтнамця, одразу слід доторкнутися й до другого його плеча, аби «не відлякати успіх». Знаючи такі особливості в'єтнамців, викладач не опиниться у незручному становищі при спілкуванні із ними.

Китайські студенти. Відчужені, замкнені, недовірливі. Мають розвинене конкретне (практичне) мислення, відкидають непотрібні складнощі при розв'язанні задач. Більшу перевагу надають простим інтелектуальним побудовам як найбільш доступним і раціональним для запам'ятовування й життєдіяльності. Цікаво, що вони, уникаючи абстрактних міркувань, водночас здатні до логічних умовиводів. Цей парадокс свідчить, що китайці мислять не примітивно, а своєрідно. Вони енергійні, заповзятливі, намагаються у будь-яких умовах досягти поставленої мети.

Китайським студентам притаманні високі розумові здібності, вони здатні до наслідування, заучування напам'ять. Але через складнощі у засвоєнні мови на початку навчання важко засвоюють нову інформацію на мові-посереднику. Китайці відрізняються хорошою зоровою пам'яттю. Це пов'язано з китайською мовою, що є однією з найскладніших мов світу, має у своїй основі ієрогліфічну письменність, яку можливо засвоїти тільки через конкретне сприйняття образів. Це означає, що найбільш доступним для їхнього сприйняття оточуючого світу є наочне, зрима подання інформації. Тому викладачам слід пам'ятати, що у процесі навчальної роботи з китайцями бажано використовувати рисунки, схеми, таблиці, наочні посібники, аби інформація мала якомога конкретний і доступний вид.

Китайські студенти спокійні зовнішньо, флегматичні, з високою працездатністю. Не поспішають при виконанні роботи, уміють довго очікувати сприятливого моменту. Складні питання опрацьовують скрупульозно й терпляче. Проявляють азарт, але не люблять експромт і довго розраховують свої дії. Часто діють за принципом: «Краще втратити на часі, ніж на якості й надійності». Конфуціанська ідеологія привчила китайців задовольнятися мінімумом в умовах дійсної реальності. Як наслідок характерними рисами для більшості китайських студентів є невибагливість, пристосовуваність, вміння насолоджуватися життям, задоволеність малим.

По відношенню до інших людей демонструють люб'язність, покірність. Скромні, слухняні. Серйозні, обережні. За характером інтроверти, із самоаналізом, заглиблені у себе. Емоційно вразливі, реалістично налаштовані. Хоча етнічні норми Сходу вимагають збереження зовнішньої неупередженості, для більшості сучасних китайських студентів властива висока внутрішня збудженість, емоційна вразливість, особливо коли йдеться про особистісні проблеми. При цьому спостерігається зовнішній спокій і показні гарні манери, у яких проявляється властивий китайцям артистизм і лицемірство. У такому випадку важко виявити справжню реакцію китайського студента, його образу й незадоволеність. Але викладачам слід урахувати злопам'ятність китайців і розуміти, що можлива несподівана запізнена негативна реакція, що може проявитися згодом бурхливо. У китайців високо розвинені почуття національної самосвідомості, національної гордості й гідності. Вони дуже шанують свою історію і культуру, тому надзвичайно хворобливо сприймають критику з боку іноземців стосовно своєї держави.

Важливими рисами китайців є страх перед владою, готовність до підкорення й засвоєння способів життя й дій, преклоніння перед авторитетом, чиношанування. В процесі спілкування з іншими людьми китаєць намагається зорієнтуватися у їх соціальному статусі, зовні зберігає чітку ієрархію поведінки. Останнє проявляється відповідними жестами, позою, голосом, мовою. Китайці вважають,

що у поведінці керівника повинна бути упевненість, поважність, плавність та економічність жестів, у мові – лаконічність, розміреність. Зазначимо, що китайські учні звикли до жорстких, авторитарних методів управління навчальним процесом і демонструють повне, неухильне підкорення розпорядженням викладача. Вони очікують вказівок, проявляючи бездіяльність при їх відсутності. Отримавши чітке розпорядження, старанно його виконують.

Слід зазначити, що у китайців нечемним вважається прямиий погляд у очі співрозмовника, тому викладачу при розмові з китайським студентом не слід сприймати відведення його погляду як прояв нещирості. В аудиторії з китайськими студентами бажано триматися спокійно, упевнено, без зайвої жестикуляції. Викладач має одразу правильно побудувати з китайцями стосунки, не допускаючи панібратства, але при цьому ні в якому разі не принижуючи їх людську гідність (враховуючи злопам'ятність китайців).

Для більшості китайців форми прояву емоцій дуже своєрідні: вони набагато бурхливіше, ніж європейці, проявляють своє захоплення. Дослідження вербальних і невербальних проявів мовної комунікації китайців дозволили виділити деякі психологічні стани китайців. Так, чітка вокальна артикуляція, тихий голос і стилізація мови китайця характеризує душевний настрій, самовпевненість, переконаність. При цьому в деякій мірі може напружуватись його тіло, але ступінь напруги не заважає висловленню думки. У стресових ситуаціях спостерігається недбале вимовляння звуків. У такому випадку китаєць, як правило, проявляє безцеремонність. Якщо хороша вокалізація супроводжується стриманістю й прихованістю бажань, то це може свідчити про почуття комфорту, задоволення, приємності. Характерними для китайців є колективізм і терпіння. Вони наполегливі й цілеспрямовані, економні й прагматичні. Дуже цінують відвертість серед своїх, при цьому надзвичайно стримані із «чужими».

Основні риси: працьовитість і завзятість, терпіння і спокій, витривалість, холоднокрівність, наполегливість, самовідданість. Вони спроможні досягти високих результатів у навчанні. Здатні приховувати свої справжні почуття й думки, надзвичайно прив'язані до національних традицій, стримані по відношенню до інших етнічних груп.

Арабські студенти. Араби – представники 22 країн Близького й Середнього Сходу, вони мають спільні етнічні корені й психологічні риси. Відрізняються відкритістю, привітністю, життєрадісністю, спостережливістю. Разом з цим у арабських студентів спостерігаються часті зміни настрою, вони нетерплячі і часто відкладають розв'язання неприємних для них проблем, мають схильність до засмучення й заклопотаності. Цікавість до людей, недостатня ініціативність, безтурботність по відношенню до майбутнього є постійними їх рисами. Арабські студенти легко групуються у активні групи, особливо виражена їх залежність від колективу. Мають досить розвинене абстрактне мислення, швидко сприймають інформацію, швидко навчаються. Схильні до перебільшень в оцінюванні результатів сприйняття оточуючого середовища. Останнє пов'язане з особливостями арабської мови, для якої характерні синтаксичні й лексичні повторення, метафори, гіперболи, ритміко-інтонаційна побудова мовлення. У зв'язку з приналежністю арабів до мусульманської релігії серед них широко розповсюджені різного роду забобони й марновірства, а як наслідок – надмірна настороженість і підозрілість у сприйнятті навколишнього.

Студенти з арабських країн – екстраверти, а це означає, що вони говірливі й занадто комунікабельні, намагаються продовжувати взаємовідносини. Відрізняються почуттям гумору, що допомагає долати різні негаразди й розряджати конфліктні ситуації. Високо цінують жарти співрозмовника, якщо вони не зачіпають їх національне й особисте почуття гідності. Легко й невимушено йдуть на контакт з іншими студентами групи. Перебування арабських студентів у навчальній групі створює миролюбну, привітну й невимушену обстановку. Арабські студенти намагаються якомога менше витратити зусиль при навчанні й праці. Накази й завдання рідко виконують з точністю і вчасно. Але, у випадку добре виконаної роботи, очікують обов'язкового схвалення, бо висока оцінка перед іншими для них дуже важлива. В той же час будь-яку критику сприймають вкрай хворобливо. Викладачам, що працюють з арабськими студентами, потрібно для заохочення й стимулювання їх до навчання частіше виділяти серед інших студентів, а з критикою виступати вкрай обережно. Досягти успіху у стосунках з арабськими студентами цілком можливо за умов виявлення щирого інтересу до них, їх близьких, використовуючи компліменти й похвалу, поважаючи їх національні й релігійні почуття. Контакт поглядів при розмові у арабів має велике значення. При комунікації з арабськими студентами

бажано дивитися в очі, що сприятиме більшій довірі й приязні. Розмовляти з арабами краще багато й голосніше звичайного, це сприймається як прояв щирості до них з боку співрозмовника. Неприємним для арабів є поєднання білого й блакитного кольорів (кольори Ізраїльського прапора). На це слід звертати увагу при розробці різних початкових матеріалів як на паперових, так і електронних носіях, аби не отримати несподіваної реакції й не опинитися у незручному становищі. Поганими манерами у арабів вважаються вручення предметів лівою рукою (ліва рука вважається у мусульман нечистою); положення людини, що сидить «нога на ногу». Зазначене може нанести образу представникам арабських країн.

Основні риси: життєлюбність і оптимістичний погляд на майбутнє; швидка пристосовуваність; висока здатність до навчання; підвищена реактивність, імпульсивність, нестриманість у прояві своїх почуттів та емоцій; схильність до перебільшень у оцінках оточуючого; не скільки логічне осмислення отриманої інформації, скільки особлива увага до форми викладення й красномовності; показна улесливість у мові і манерах поведінки «нижчих за рангом» по відношенню до «вищих»; висока залежність від колективу; потреба у схвальному оцінюванні діяльності.

Перераховані особливості іноземних студентів з різних регіонів світу створюють уявлення про них і розкривають їх різноманітність. Урахування цих особливостей надасть змогу обирати найбільш ефективні засоби педагогічного впливу у процесі пропедевтичної підготовки ІС та виявляти шляхи їх успішної адаптації до нової педагогічної системи й іншомовного соціокультурного середовища. Подальших досліджень потребують питання особливостей формування інтернаціональних навчальних груп більш високої працездатності в процесі доузівської підготовки.

Список літератури

1. Арсеньев Д. Г., Зинковский А. В., Иванова М. А. Социально-психологические и физиологические проблемы адаптации иностранных студентов. СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2003. –160 с.
2. Булгакова Н. Б. Система пропедевтичної підготовки іноземних громадян з природничих дисциплін у технічному університеті: дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Булгакова Наталія Борисівна. – Київ, 2002. – 446 с.
3. Гаранина О. Д. Гуманитарные науки как основа формирования этнической идентичности иностранных студентов в российском вузе // Научный вестник МГТУ ГА № 67 серия Общество, экономика, образование. – М., 2003. – 172 с.
4. Довгодько Т. І. Розвиток системи підготовки іноземних студентів в Україні / Т. І. Довгодько // Вища освіта України. – 2012, № 3 (дод. 2). Т. 2. – С. 102–104.
5. Иванова М. А. Социально-психологическая адаптация иностранных студентов к высшей школе России: дис... д-ра психолог. наук: 19.00.05 / Иванова Маргарита Александровна. – СПб, 2001. – 353 с.
6. Крысько В. Г. Этнопсихология и межнациональные отношения. Курс лекций. – М. : Изд-во «Экзамен», 2002. – 448 с.
7. Cattell R. B. Structured personality learning theory. – New York: Praeger, 1983.

Н. Булгакова, Т. Довгодько

Регионально психологические особенности иностранных студентов подготовительного факультета

В статье раскрыты основные регионально-психологические особенности представителей некоторых регионов мира и подчеркнута важность их учёта в процессе пропедевтической подготовки иностранцев в университете.

Ключевые слова: иностранные студенты, регионально-психологические особенности, пропедевтическая подготовка студентов-иностранцев.

N. Bulgakova, T. Dovgodko

Regional psychological characteristics of foreign students of preparatory faculty

The article explores the main psychological characteristics of students of different regions of the world. It emphasizes the importance of considering these individualities in the university propaedeutic training of foreigners in order to improve the quality of their teaching.

Keywords: foreign students, region and psychological characteristics, propaedeutic training of foreign students.